

Ксенија Кончаревић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Српска теолингвистика данас: Актуелни задаци и правци стратегије развоја

Сажетак: У раду¹ се даје општи преглед актуелног стања српске теолингвистике у европском, превасходно словенском контексту и разматрају могућности њеног даљег развоја у областима високошколског образовања, планирања дисертационих истраживања, индивидуалних и колективних научноистраживачких пројеката, лексикографије, стандардизације теолошке терминологије, библиографске делатности, ортографске нормативистике, издаваштва итд.

Кључне речи: теолингвистика, стратегија научног развоја, студијски програми теолошких и филолошких факултета, научноистраживачки пројекти, библиографска делатност, лексикографија, издаваштво.

о.1. У методологији сваке научне дисциплине значајно место припада, с једне стране, историјским истраживањима, којима је сврха изналажење законитости њеног развоја, конституисања, еволуирања и смењивања различитих теоријско-методолошких парадигми, концептуалних система и трендова, а с друге, осмишљавању перспектива и стратегија будућег развоја.

о.2. У неколико претходних публикација покушали смо да сагледамо историјски развој теолингвистике у европским оквирима, а посебно у словенским земљама у којима је ова наука до сада постигла најзапаженије резултате — Русији, Украјини и Пољској. Размотрили смо историјат и актуелно стање теолингвистичких испитивања у домену функционалне стилистике, теорије жанрова, анализе дискурса, као и у сферама испитивања конфесионалне маркираности језичких нивоа — лексикологији са фразеологијом, лексикографији, фонетици, акцентологији, граматици, лингвокултурологији. Приказали смо најважније резултате монолингвалних и конфронтационих, синхронијских и дијахронијских, фундаменталних и апликативних теолингвистичких истраживања у општој лингвистици, славистици и страним филологијама постигнуте у срединама у којима је теолингвистика привукла пажњу шире научне јавности и сходно томе наишла на адекватну организациону, материјалну и институционалну подршку (исп. Кончаревић 2011 б, Кончаревић 2011 в, Кончаревић 2012 а).

1.о. У српској средини теолингвистика се још увек налази у фази конституисања, премда је доспела до момента у коме више није довољно ослањати се на ентузијазам и иницијативу појединача заинтересованих за њен развој. Поглед у будућност српске теолингвистике у овом моменту, по нашем мишљењу, изискује разраду једне комплексне и вишедимензионалне стратегије развоја. По запажању

¹ Рад је израђен у оквиру пројекта Православног богословског факултета Универзитета у Београду под насловом „Српска теологија у XX веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту — историјска и савремена перспектива“, који финансијски подржава Министарство просвете и науке Републике Србије (евиденциони број пројекта 179078).

нашег истакнутог слависте Предрага Пипера, „стратегија је важан део лонгитудиналне научне методологије. Као што је пре отпочињања конкретног научног истраживања неопходно одабрати одговарајући метод који ће довести до жељеног циља, тако и за крупније циљеве потребно на време изабрати најбоље путеве који до њих воде. У стратегији научног и стручног рада у било којој области <...> кључну улогу имају њени носиоци“ (Пипер 2012, 9). У складу са изнетим, перспективе српске теолингвистике одређене су, пре свега, делатношћу научноистраживачких институција и високошколских установа које су заинтересоване за развој ове области и које имају кадровски и организациони потенцијал за спровођење те делатности.

Погледаћемо најпре каква су искуства других академских средина на том плану.

1.1. Изванредан пример за планско, институционално и организовано спровођење теолингвистичких истраживања може нам пружити пољска средина (преглед теолингвистичких испитивања спровођених у Пољској, са библиографским референцама, в. у: Кончаревић 2011 в, Кончаревић 2012 а; најпотпунији библиографски опис пољске теолингвистике в. у: Bibliografia języka religijnego 2007). Испитивања у овој области, која су у Пољској отпочела још 70-их година, задобила су и своје институционално окриље у Комисији за језик вере (**Komisja Języka Religijnego**), формираној 1999. при Президијуму Пољске академије наука у Кракову, као орган Савета за пољски језик. Задаци Комисије у нормативним документима дефинисани су на следећи начин:

- 1) анализа и оцена стања језика (овде и даље — пољског, *јрим. наша*) у верској сфери;
- 2) иницирање истраживања језика у верској сфери;
- 3) старање за правилност употребе језика у верској сфери и усавршавање културе његовог коришћења;
- 4) ширење знања о језику у верској сфери посредством организовања научних скупова и кроз издавачку делатност;
- 5) решавање, по молби Савета за пољски језик, спорних питања везаних за језик у верској сфери;
- 6) пружање помоћи верским организацијама у трагању за језиком који би био схватљив савременом човеку;
- 7) координација између Савета за пољски језик и Црква у питањима односа према језику у верској сфери“ (Regulamin Komisji 2008, § 2).

Занимљиво је напоменути да ширини делокруга рада Комисије одговара и састав њених чланова. Тако, у Комисиј је у периоду од 2003–2006. године било ангажовано 20 чланова, од тога 12 лингвиста, 4 теолога, један психолог религије, један философ религије, један свештенослужитељ већинске Римокатоличке цркве и један представник медијске сфере. Научне степене поседовало је 18 чланова Комисије (11 доктора наука и 7 магистара наука). Председник комисије је римокатолички свештеник и универзитетски професор Веслав Пшичина.

На сваке две године Комисија организује интердисциплинарне научне скупове посвећене различитим аспектима проучавања језика вере и Цркве (деталније в. у: Гадомский 2005, 20; Гадомский — Лапич 2008, 7–8, 11; Гадомский 2012).

Од 2004. отпочело је, такође под окриљем Пољске академије наука, издавање серије научних монографија и тематских зборника у едицији „Теолингвистика“, у чијем је оквиру до сада публиковано 11 наслова (исп. *Dyskurs religijny w mediach* 2010; *Gomola* 2010; *Język katechezny* 2008; *Pisownia słownictwa religijnego* 2011; *Świat słowa* Jana Pawła II 2007; *Zasady pisowni słownictwa religijnego* 2004; *Zdunkiewicz-Jedy-*

nak 2006). Посебан значај међу њима има *Библиографија језика религије (1945–2000)* чији је аутор Мажена Махуковска, а која констатује наслове из ове области објављиване у Пољској са узимањем у обзир како домаћих, тако и страних аутора (*Bibliografia języka religijnego* 2007).

Од 90-их година у организацији полонистичких и теолошких научних институција одржано је више симпозијума из области језика сакрума (Ополе, Лублин, Лођ, Тарнув, Познањ, Гдањск). Посебан значај имали су међународни научни скупови „Језик вере у прошлости и садашњости“ („*Język religijny dawniej i dziś*“), одржани у Гњездну и Познању 2002, 2004, 2006, 2008. и 2010. (материјали са ових скупова издати су у зборницима *Język religijny dawniej i dziś* 2004, 2005, 2007, 2009).

И поред доминантне усмерености на језик католицизма као доминантне религије у Пољској, теолингвисти из ове средине баве се и питањима језика других хришћанских конфесија (нпр. проблемима лексике протестантизма)², али и удаљенијих, нехришћанских религија — нпр. активно се, у дијалогу са исламологијом и оријенталистиком, развијају китабистика и куранистика³ као засебне области научних испитивања⁴.

1.2. У руској и украјинској средини институционализација теолингвистичких истраживања везана је преваходно за универзитетске центре и подразумева: а) извођење специјализованих интегралних и парцијалних курсева из области теолингвистике за студенте основних и постдипломских студија, и б) стимулисање израде кандидатских и докторских дисертација.

1.2.1. Универзитетски курсеви теолингвистике изводе се на Катедри за руску, словенску и општу лингвистику Филолошког факултета Тавричког националног универзитета „В. И. Вернадски“ у Симферопољу (Украјина) и на Филолошком факултету Универзитета у Казању (Русија). Наставу на обе високошколске установе изводи доц. др Александар Казимирович Гадамски, који је за потребе извођења наставе израдио *Учебный диблиографический словарь русско-польской терминологии теологической* (Гадамский 2008). Иначе, први такав курс, под називом „Језик и религија“, одржавала је на Московском државном универзитету проф. др Нина Борисовна Мечковска, конципирајући га као интердисциплинарни предмет за студенте филологије, историје, културологије, философије, социјалне психологије и теологије. На основу својих предавања Мечковска је објавила монографију која је означила почетак теолингвистичких истраживања у Русији и која је до данас остала незаобилазни приручник за универзитетску наставу и респектабилан извор података за истраживаче⁵. Данас постоји и низ универзитетских курсева који презент-

² Winiarska I., 2002., *Protestanckie słownictwo religijne*, „Prace filologiczne“, t. XLVII, 419–441; Winiarska I., 2004, *Słownictwo religijne polskiego kalwinizmu od XVI do XVIII wieku na tle terminologii katolickiej*, Warszawa.

³ Термин „китабистика/kitabistyka“ у пољској теолингвистици везује се за истраживање верских текстова муслимана татарског, пољског и литавског порекла из Велике кнежевине Литве (арапска реч „kitāb“ има значење 'књига, писмо, документ', а првобитно, као општесемитска лексема, „kitab“ се везивао за 'сам процес писања'. Термин „Al Kitab“ један је од бројних синонимских назива за свештену књигу ислама — „Кур'ан часни“. С друге стране, термин „коранистика/koranistyka“ везује се за истраживања арапског оригинала „Кур'ана“ и евентуално проблематику његовог превођења (при чему се преводи сматрају само интерпретацијом, а не и еквивалентом оригиналног арапског текста) (исп. Łapicz Cz., 2008, *Kitabistyka a historia języka polskiego i białoruskiego*, Wybrane zagadnienia, „Rocznik orientalistyczny“, t. 61, 31–51.).

⁴ Коньчак И. *Формирование терминологии, связанной с исламом в русском языке. На основе четырех русских переводов*. — Торунь, 2000; Gibb H. A. R., 1965, *Mahometanism. Przegląd historyczny*, Warszawa, s. 32; Łapicz Cz., 2008, *Kitabistyka a historia języka polskiego i białoruskiego*, Wybrane zagadnienia, „Rocznik orientalistyczny“, t. 61, 31–51.

⁵ Мечковская, Н. Б. *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов*. — М.: Агентство «ФАИР», 1998. — 352 с.

тирају извесне аспекте теолингвистичких испитивања (преглед циљева, задатака, структуре и садржаја таквих курсева на материјалу црквенословенског језика и културе понудили смо у: Кончаревић 2011 а).

1.2.2. На катедрама опште лингвистике, русистике и страних филологија у Москви, Петрограду, Волгограду, Вороњежу, Иркутску, Јекатеринбургу, Владикавказу, Краснодару, Рјазању, Јарослављу, Чељабинску, Тамбову, Тверу стимулише се израда дисертационих радова из ове области. По наводима А. К. Гадамског, од прве дисертације из домена теолингвистике, која датира из 1999. године (О. А. Прохватолива)⁶ закључно са 2010. годином у Руској Федерацији и у значајним универзитетским центрима бивших совјетских република у којима је филологија традиционално развијана у складу са доминантним тенденцијама у руској науци о језику — Кијеву, Тартуу, Махачкали — одбрањене су четири докторске и 54 кандидатске дисертације⁷ везане за разне аспекте ове научне дисциплине на материјалу опште лингвистике, русистике и славистике, англистике, германистике, туркијских језика (детаљан преглед даје се у: Гадамский 2010). Тематски, ове дисертације везују се за следеће аспекте теолингвистике:

1. Религиолект православних клирика и верника⁸,
2. Религијски дискурс⁹,
3. Језичка слика света сакрума¹⁰,
4. Религијски маркирани концепти¹¹,
5. Сакрални жанрови:
 - 1) проповед¹²,

⁶ Прохватолива О. А. *Речевая организация звучащей православной проповеди и молитвы: Диссертация ... доктора филологических наук.* — Волгоград, 2000. — 495 с.

⁷ Звање које се у Русији, Украјини и другим земљама са бившег совјетског образовног простора стиче одбраном кандидатске дисертације еквивалентно је титули *PhD*, а докторске — *Dr. hab.*

⁸ Бугаева И. В. *Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития: Диссертация ... доктора филологических наук.* — М., 2010. — 454 с.

⁹ Пиевская И. М. *Системные отношения религиозного дискурса: На материале английского и русского переводов «Книги Псалмов»: Дис. ... канд. филол. наук.* — Воронеж, 2006. — 171 с.; Сайко О. А. *Эмоциональный концепт «JOY» и способы его объективации в художественном и религиозном дискурсах: на материале английского языка: Дис. ... канд. филол. наук.* — Иркутск, 2008. — 173 с.; Бобырева Е. В. *Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии: на материале православного вероучения: Диссертация ... доктора филологических наук, Волгоград, 2007.* — 465 с.

¹⁰ Слаутина М. В. *Особенности репрезентации христианской картины мира в лексике русского языка: Дисс. ... канд. филол. наук.* — Екатеринбург, 2006. — 253 с.; Бурмистрова Т. Н. *Сакральная фитонимия: лингвокультурологический аспект: Дис. ... канд. филол. наук.* — Екатеринбург, 2008. — 175 с.

¹¹ Сайко О.А. *Эмоциональный концепт «JOY» и способы его объективации в художественном и религиозном дискурсах: на материале английского языка: Дис. ... канд. филол. наук.* — Иркутск, 2008. — 173 с.; Ваниева О. А. *Фразеологические единицы библейского происхождения с концептами «душа/дух» и «сердце» в качестве опорного слова в русском, английском и осетинском языках: Сопоставительное исследование на материале Нового завета Библии: Дис. ... канд. филол. наук.* — Владикавказ, 2005. — 230 с.; Кульчицкая Н. В. *Религиозно-этические и социально-культурные концепты, выражающие идею возможности/долженствования спасения России, в языке произведений русских философов: Дис. ... канд. филол. наук.* — Краснодар, 2007. — 160 с.

¹² Ивоилова Н. Ю. *Строй текста современной христианской проповеди (На материале английского языка): Дис. ... канд. филол. наук.* — Ярославль, 2003 — 199 с.; Ицкович Т. В. *Православная проповедь как тип текста: Дисс. ... канд. филол. наук.* — Екатеринбург, 2007. — 160 с.; Кислова Е. И. *Грамматическая норма языка проповеди Елизаветинского периода: 1740-е гг.: Дисс. ... канд. филол. наук.* — Москва, 2007. — 306 с.; Кот С.А. *Дискурсивный анализ проповеди як морально-духовного жанру словесности (на матеріалі православної Різдваної проповіді): Дис. ... канд. філ. наук.* — К., 2006.; Крылова И. А. *Современная православная проповедь в функционально-стилистическом аспекте: Дисс. ... канд. филол. наук.* — СПб., 2005 — 227 с.; Кузьмина К. А. *Структурные и языковые особенности проповеди как речевого жанра: Дисс. ... канд. филол. наук.* — СПб., 2006 — 276 с.; Кукушкина Н. М. *Эволюция жанра проповеди в новоанглийский период: Дисс. ... канд. филол. наук.* — СПб., 2004. — 198 с.; Масурова О. А. *Струк-*

- 2) посланица¹³,
- 3) музичко-поетски жанрови¹⁴,
6. Конфесионална маркираност језичких нивоа:
 - 1) фонетика са прозођијом¹⁵,
 - 2) лексикологија¹⁶,
 - 3) фразеологија¹⁷,
 - 4) библеизми и позајмљенице¹⁸,

турно-семантичка карактеристика руске православне проповеди краја XX — почетка XXI вв.: Дисс. ... канд. филол. наук. — Махачкала, 2008. — 162 с.; Моллаева А. А. Лексико-семантичко својство православне проповеди XVIII века: Дис. ... канд. филол. наук. Махачкала, 2004. — 249 с.; Расторгуева М. Б. Речевыи жанр церковно-религиозной проповеди: Дис. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 2005. — 280 с.; Савина М. М. Синтаксис проповедей русских священников XVIII–XIX веков: Дис. ... канд. филол. наук. — Рязань, 2008. — 200 с.; Салахова А. Г.-Б. Речевые стратегии и средства их реализации в современных христианских немецкоязычных проповедях: Дис. ... канд. филол. наук. — Челябинск, 2006. — 213 с.; Сибирёва М. В. Проповедь митрополита Филарета (Дроздова) в русской литературе: проблемы жанра и стиля: Дис. ... канд. филол. наук. — Москва, 2008. — 240 с.; Смирнова В. В. Чудо как жанрообразующий элемент средневековых религиозных жанров: Дис. ... канд. филол. наук. — Москва, 2006. — 254 с.; Строганова М. В. Проповедь в творчестве английских писателей XVIII в.: Джонатан Свифт, Лоренс Стерн, Сэмюэль Джонсон: Дис. ... канд. филол. наук. — Москва, 2008. — 185 с.; Шабанова З. Г. Лингвистические средства воздействия православной проповеди (В историческом аспекте): Дис. ... канд. филол. наук. — Махачкала, 2006. — 165 с.; Шиповских, М. В. Перевод прагматических компонентов протестантской проповеди (На материале английского и русского языков): Дис. ... канд. филол. наук. — Москва, 2006. — 345 с.; Крымская Е. В. Просодические средства воздействующей функции в жанре проповеди: на основе американского варианта английского языка: Дис. ... канд. филол. наук. — Волгоград, 2009. — 190 с.

¹³ Со Ын Ен. Речевой жанр современного церковно-религиозного послания: Дисс. ... канд. филол. наук. — Москва, 2000. — 188 с.; Ярмульская И. Ю. Духовное послание в документальном и стилистическом освещении: Дис. ... канд. филол. наук. — Волгоград, 2006. — 221 с.

¹⁴ Туймова Г. Р. Религиозные музыкально-поэтические жанры в традиционной музыке крымских татар: мавлид и иляхи: Дисс. ... канд. искусствоведения. — Москва, 2008. — 209 с.

¹⁵ Прохвятилова О. А. Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи: Монография. — Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1999. — 364 с.

¹⁶ Антушева Е. К. Этимологии христианской лексики: Диссертация на соискание ученой степени *magister artium* по русскому языку. — Тарту, 2005. — 131 с.; Булавина С. В. Русские устойчивые словосочетания, содержащие церковно-религиозную лексику: Дисс. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 2003. — 156 с.; Дубровина С. Ю. Христианская лексика в диалектах русского языка: Дис. ... доктора филол. наук. — Тамбов, 2006. — 489 с.; Иванова Н. М. Религиозная лексика в лирике Н.С. Гумилева: Дисс. ... канд. филол. наук. — Тверь, 2008. — 162 с.; Михайлова Ю. Н. Религиозная православная лексика и ее судьба (По данным толковых словарей русского языка): Дисс. ... канд. филол. наук. — Екатеринбург, 2004. — 171 с.; Моллаева А. А. Лексико-семантичко својство православне проповеди XVIII века: Дис. ... канд. филол. наук. Махачкала, 2004. — 249 с.; Славутина М. В. Особенности репрезентации христианской картины мира в лексике русского языка: Дисс. ... канд. филол. наук. — Екатеринбург, 2006. — 253 с.; Толстова Г. А. Старообрядческая конфессиональная лексика в письменной речи Агафьи Лыковой: Дисс. ... канд. филол. наук. — Красноярск, 2007. — 461 с.; Шейгасанова Г. М. Понятийно-тематические и морфологические особенности лексики кумыкского языка в религиозно-мифологических текстах: Дисс. ... канд. филол. наук. — Махачкала, 2006. — 142 с.

¹⁷ Ваниева О. А. Фразеологические единицы библейского происхождения с концептами «душа/дух» и «сердце» в качестве опорного слова в русском, английском и осетинском языках: Сопоставительное исследование на материале Нового завета Библии: Дис. ... канд. филол. наук. — Владикавказ, 2005. — 230 с.; Воробьева Н. А. Русская сакральная идиоматика: лингвокультурологический аспект: Дис. ... канд. филол. наук. — Екатеринбург, 2007. — 188 с.

¹⁸ Болигер Е. И. Сопоставление использования библеизмов в институциональном дискурсе разных культур: Дис. ... канд. филол. наук. — Тверь, 2005. — 231 с.; Кислякова Е. Ю. Варьирование эмотивных смыслов английских библеизмов (На материале текстов художественной литературы): Дис. ... канд. филол. наук. — Волгоград, 2004. — 215 с.; Кислякова Е. Ю. Варьирование эмотивных смыслов английских библеизмов (На материале текстов художественной литературы): Дис. ... канд. филол. наук. — Волгоград, 2004. — 215 с.; Логунова Е. В. Поэтика русского исторического повествования 20-х годов XVII века: Топика и библеизмы: Дис. ... канд. филол. наук. — М., 2006. — 170 с.; Назарова Е. И. Сопоставление использования библеизмов в русском и немецком языках и лингвопрагматические особенности вариантов перевода: Дис. ... канд. филол. наук. — Краснодар, 2001. — 178 с.; Оноприенко С. Библеизмы современного русского языка: Дис. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 1997. — 189 с.

- 5) граматика у сакралном дискурсу:
 а) морфологија¹⁹,
 б) синтакса²⁰,
 7. Сакрални текст²¹.

2.1.0. При сагледавању актуелних задатака и стратегије будућег развоја српске теолингвистике потребно је размотрити неколико кључних питања: а) ко су потенцијални носиоци институционалног развоја српске теолингвистике, б) које области теолингвистике представљају приоритет институционалног старања, в) који су институционални механизми подстицања научног развоја у овој области.

2.1.1. Носиоци институционалног развоја теолингвистике, по самој природи ове научне дисциплине, могу бити високошколске и научноистраживачке институције чија је делатност везана за подручја теологије, религиологије са контактним и комплементарним дисциплинама (социологија религије, историја религије, психологија религије, философија религије и др.), културологије и филологије (опште, класичне, српске и словенске, страних филологија).

2.1.2. У погледу дидактичког транспонована теолингвистичких знања институције које би могле имати одговарајуће ингеренције (матичност) јесу богословски и филолошки факултети. На студијама теологије интегративни курс теолингвистике може наћи место на дипломским академским (мастер) студијама и на докторским студијама, као један од изборних предмета. На филолошким студијама, с обзиром на ограниченост теолошких предзнања релевантних за изучавање теолингвистичке проблематике, реалније је понудити парцијалне курсеве који би презентирали само извесне аспекте теолингвистике ослоњене на дисциплине чије су теоријско-методолошке основе студенти већ упознали (нпр. на основу упућености у функционалну стилистику и лингвокултурологију, које су заступљене на основним и мастер студијама филолошких факултета, могуће је на мастер и докторским студијама понудити стилистику сакрума²², теорију сакралних жанрова, лингвокултурологију сакрума). На теолошким студијама такође се могу изводити парцијални курсеве везани за одређене модуле (нпр. студентима који се специјализују у области литургије био би драгоцен курс усмерен на социолингвистичке аспекте богослужбених језика у контексту литургијске обнове, онима чији су афинитети

Романова Г. В. *Использование библеизмов в поэзии Марины Ивановны Цветаевой: Дис. ... канд. филол. наук.* — Воронеж, 2003. — 223 с.; Семенова Е.С. *Библеизм как средство речевого воздействия: Дис. ... канд. филол. наук.* — Тверь, 2003. — 148 с.; Туркова-Зарайская М.О. *Особенности понимания библеизмов современными носителями языка: Дис. ... канд. филол. наук.* — Тверь, 2002. — 202 с.; Хрячкова Л.А. *Отбор и использование библеизмов в художественном наследии М.А. Булгакова: Дис. ... канд. филол. наук.* — Воронеж, 2004. — 286 с.; Яцкевич К. В. *Библеизмы в чешском литературном языке: На фоне русского и немецкого: Дис. ... канд. филол. наук.* — СПб, 2003. — 239 с.

¹⁹ Шейгасанова Г. М. *Понятийно-тематические и морфологические особенности лексики кумыкского языка в религиозно-мифологических текстах: Дисс. ... канд. филол. наук.* — Махачкала, 2006. — 142 с.

²⁰ Савина М. М. *Синтаксис проповедей русских священников XVIII–XIX веков: Дисс. ... канд. филол. наук.* — Рязань, 2008. — 200 с.

²¹ Абрамов С. Р. *Сакральный и поэтический текст как предмет филологической герменевтики: Диссертация ... доктора филологических наук.* — СПб., 2006. — 515 с.; Коновалова Н.И. *Сакральный текст как лингвокультурный феномен: Дисс. ... доктора филол. наук.* — Екатеринбург, 2007. — 354 с.; Тупиков В. А. *Особенности цитирования Священного Писания в оригинальных произведениях русской агиографии (на материале произведений Епифания Премудрого): Дисс. ... канд. филол. наук.* — Волгоград, 2011. — 182 с.; Чевела О. В. *Герменевтика литургической поэзии: историко-лингвистическое исследование: диссертация ... доктора филологических наук.* — Казань, 2010. — 539 с.

²² Према сазнањима аутора овога рада, овакав курс изводиће се на студијском програму Српски језик и књижевност Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци (Програм извођења наставе и наставне садржаје у моменту писања овога рада конципира др Зорица Несторовић).

усмерени ка библистици — курс о принципима превођења и семантичке анализе Светог Писма, и сл.). Наравно, круну рада на вишим нивоима студија представља ло би стимулсана израда мастер и докторских радова из области теолингвистике, где већ постоје извесна позитивна искуства²³.

Све шире везе српских теолингвиста са колегама у свету, пре свега у словенским земљама, представљају важан ослонац учвршћивању универзитетске теолингвистике у Србији, Републици Српској и Црној Гори. Православни богословски факултет Универзитета у Београду већ је доста допринео том процесу путем организовања посебно профилисаних научних скупова и путем своје издавачке делатности, о чему ће бити више речи у даљем излагању (в. т. 2.1.3.), а може се очекивати да ће као снажан стимулус послужити и све шира размена његових студената и наставника са другим факултетима у земљи и иностранству са којима су склопљени уговори о сарадњи и са свим научноистраживачким и високошколским институцијама заинтересованим за сарадњу и за постизање одговарајућих договора.

2.1.3. Православни богословски факултет Универзитета у Београду се и у научном погледу издваја као институција која све успешније окупља на заједничким пословима — издавачким, пројекатским, симпозијумским, семинарским и др. — истраживаче различитих профила чије су преокупације усмерене на проблематику теологије и духовности у интеракцији са другим контактним и комплементарним дисциплинама и феноменима, па се на томе разложно могу темељити и очекивања и предвиђања да ће доминантну координативну, интегративну и усмеравајућу улогу у планирању и извођењу интердисциплинарних научних истраживања релевантних за развој теолофије он остваривати и у догледној будућности. Наиме, Православни богословски факултет увелико је показао да поседује кадровске, организационе и материјално-техничке потенцијале који обећавају да ће он и даље бити стожер окупљања и заједничког рада истраживача језика сакрума различитих профила и усмерења.

Истраживања у домену теолингвистике на Православном богословском факултету Универзитета у Београду спроводе се у оквиру делатности Катедре за филологију и Института за теолошка истраживања.

Катедра за филологију спроводи научноистраживачку и наставну делатност у домену теолингвистике. Научне преокупације чланова катедре усмерене су на следеће области: 1. теорија и методологија теолингвистике (К. Кончаревић, З. Ранковић, И. Кнежевић), 2. сакрални језици у синхронијском и дијахронијском аспекту (К. Кончаревић, З. Ранковић, Ј. Фемић Касапис, М. Вешовић, Б. Николић), 3. унутарцрквена комуникација и сакрална комуникативна култура (К. Кончаревић, И. Кнежевић, А. Лупуловић), 4. сакрални функционално-стилски комплекс, са посебним освртом на научни стил теологије, информативно-публицистички, административно-пословни стил унутарцрквене комуникације и стил сакралне књижевности (И. Кнежевић, К. Кончаревић, З. Ранковић, Б. Николић, М. Вешовић, Ј.

²³ До сада су у српској средини одбрањена два магистарска рада из области теолингвистике — Ружице Бајић, под насловом *Социолингвистички аспекти преференције црквенословенског или стандардног српског језика у својству дојослужбеног језика Српске православне цркве* (2004) и Иване Кнежевић *Лексичко-семантички и стилистички проблеми превођења теолошких текстових и текстових из области православне духовности са енглеског на српски и са српског на енглески језик* (2008), као и једна докторска дисертација — *Научни стил енглеског и српског језика у области теологије* Иване Кнежевић (2012), све на Филолошком факултету Универзитета у Београду. На истом факултету пријављене су и докторске дисертације — о лексикографској обради сакралне лексике у речницима савременог српског језика, кандидата мр Ружице Бајић, и о српској конфесионално маркираној фразеологији и принципима њене лексикографске обраде кандидата мр Наташе Вуловић (обе тезе налазе се у завршној фази израде).

Фемић Касапис), 5. теорија жанрова (библијски, светоотачки, богослужбени жанрови, жанрови званичних докумената Цркве, жанр проповеди, посланица, говорни жанрови свакодневне унутарцрквене комуникације) — синхронијски и дијахронијски аспекти (И. Кнежевић, А. Лупуловић, К. Кончаревић, З. Ранковић, Б. Николић, М. Вешовић, Ј. Фемић Касапис), 6. проблеми лексикологије и лексикографије у домену језика теологије и Цркве (лингвокултуролошки, етимолошки, развојно-семантички аспекти) (Ј. Фемић Касапис, М. Вешовић, Б. Николић, З. Ранковић, И. Кнежевић), 7. фонетске, ортоепске, граfiјско-ортографске, граматичке специфичности сакралних текстова (Ј. Фемић Касапис, М. Вешовић, Б. Николић, З. Ранковић), 8. проблеми лингвистике и поетике превођења теолошке и литературе из области православне духовности (И. Кнежевић, А. Лупуловић, К. Кончаревић, З. Ранковић, Б. Николић, М. Вешовић, Ј. Фемић Касапис), 9. фундаментални и апликативни проблеми лингводидактике у теолошком образовном профилу (куруларна теорија, теорија уџбеника, теорија наставних система, теорија LSP и сфере примене) (И. Кнежевић, А. Лупуловић, К. Кончаревић). У перспективи, са кадровским јачањем Катедре, реално је очекивати интензивирање научног рада њених чланова на побројаним и другим подручјима.

Свој научни рад чланови Катедре најтешње повезују са наставним ангажманом у његовом препаративном, оперативном и евалуационом аспектима, што је резултирало и објављивањем уџбеника и приручне литературе за наставу и учење филолошких дисциплина на Православном богословском факултету у складу са акредитованим силабусима рада на свим студијским програмима. Тако, до сада су објављени уџбеници руског²⁴, црквенословенског²⁵ и француског језика²⁶, а у изради су и уџбеници енглеског језика за теолошки образовни профил. Такође, чланови Катедре ангажују се и на лексикографској делатности у домену теолошке терминологије и лексике православне духовности²⁷.

Катедра за филологију Православног богословског факултета је, заједно са Удружењем за лингвистичку и књижевну стилистику, од 2007. постала суиздавач часописа за лингвистичку и књижевну стилистику, анализу дискурса, реторику и сродне научне дисциплине „Стил“, који је регистрован у Министарству науке Републике Србије у рангу часописа од изузетног националног значаја и у чијој редакцији се налазе угледна имена из водећих стилистичких школа у свету. Овај часопис је у новије време нарочито отворен за публикување резултата истраживања на релацији језик — православна духовност (проблематика сакралног функционалностилског комплекса, литургијског дискурса, омилитике и др. на материјалу класичних и живих језика или кроз призму опште лингвистике, хришћанске антропологије и др.), у чему активно учествују и сарадници из иностранства, међу којима су заступљена и нека од најугледнијих имена словенске теолингвистике — И. В. Бу-

²⁴ К. Кончаревић, *Руски језик у теологији: обликовање теолошког јекста, техника превођења*. Београд: Православни богословски факултет — Институт за теолошка истраживања 2011, 215 стр. У изради је и уџбеник *Руски језик у комуникацији и мисији Цркве* истог аутора.

²⁵ З. Ранковић, *Грамађика црквенословенског језика*. Београд: Православни богословски факултет — Институт за теолошка истраживања, 2011, 144 стр.

²⁶ А. Вујовић, *Француски језик за студенте теологије*. Београд: Православни богословски факултет — Институт за теолошка истраживања, 2012, стр. УМЕТНУТИ НА ОСНОВУ ПРЕЛОМА

²⁷ К. Кончаревић, М. Радовановић, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник = Русско-сербски и српско-руски богословски лексикон*. Београд: Службени гласник 2012, 360 стр.; такође, И. Кнежевић била је стручни консултант при изради речника В. Вукичевића *Речник православља енглеско-српски и српско-енглески*. Београд: „Језикословац“, 2004.

гајова (Москва), А. К. Гадомски (Симферопол), О. В. Прохватилова (Волгоград) и др. „Стил“ има добру међународну дистрибуцију, а као гласило Православног богословског факултета остварује и размену са еминентним богословским факултетима у свету. У Уредништву и у Савету часописа заступљени су и представници Православног богословског факултета. Међутим, евидентно је да се осећа потреба и за специјализованим часописом из области теолингвистике са међународном редакцијом и програмским саветом. Уколико би се ова идеја реализовала у догледној будућности, српска средина квалификовала би се као респектабилан центар теолингвистичких истраживања у европским размерама.

У оквиру делатности Института за теолошка истраживања као интерне организационе јединице Православног богословског факултета основане 2008. године са циљем да организовано, систематично и дугорочно развија научноистраживачку делатност у свим областима и дисциплинама теологије, као и у контактним и комплементарним наукама, такође се остварује интензиван рад на подручју теолингвистике, и то: а) путем научних скупова у организацији Института и б) посредством издавачке делатности Института.

Од редовних научних скупова у организацији Института за теолошка истраживања треба поменути годишње симпозионе *Српска теологија данас*, у чијем оквиру је од самог почетка (2009) заступљена секција *Теологија и филологија*²⁸, и семестралне скупове *Српска теологија у XX веку*²⁹, где се такође редовно презентирају и радови из области теолингвистике. У оквиру годишњих симпозијума *Српска теологија данас* укупно је поднето око 60 реферата и саопштења из класичне филологије, опште лингвистике, србистике, палеославистике, страних филологија, чији аутори су представници респектабилних научних установа у земљи и окружењу — Универзитета у Београду, Универзитета у Новом Саду, Универзитета у Нишу, Универзитета у Бањој Луци, Универзитета Црне Горе, Института за српски језик САНУ, Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Библиотеке Српске Патријаршије, Центра за црквене студије из Ниша и др.

У издавачкој делатности Института, отпочетој 2009. године, заступљене су монографије из области теолингвистике, чији су аутори Ивана Кнежевић³⁰, Коста Симић³¹ и Јелена Фемић Касапис³². Такође, 2012. издат је и међународни тематски зборник радова у чији састав је ушло 45 радова истраживача из 8 земаља — Русије, Украјине, Пољске, Бугарске, Грчке, Републике Српске, Црне Горе и Србије³³. О значају овог подухвата довољно говори чињеница да тренутно у словенском свету постоји само још један међународни тематски зборник са теолингвистичком проблематиком, издат у Украјини 2008³⁴.

²⁸ До сада су објављени зборници са првог, другог и трећег симпозиона.

²⁹ До сада је објављено 11 зборника.

³⁰ И. Кнежевић, *Теолошки дискурс енглеској и српској језика: лексичко-семантички и стилистички промени превођења*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2010.

³¹ К. Симић, *Песникиња Касија: литургијска поезија њеникиње Касије и њен словенски превод*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања — Нови Сад: Академска књига, 2011.

³² Ј. Фемић-Касапис, *Порекло термина physis, ousia, hypostasis и њихов семантички развој од најранијих времена до црквених Отаца*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2011.

³³ Гадомски А. К., Кончаревић К. (прир.), *Теолингвистика. Међународни тематски зборник радова*. — Београд: Православни богословски факултет. — Институт за теолошка истраживања, 2012.

³⁴ *Хрестоматија теолингвистички* || *Chrestomatia teolingvistyki* /ред. Гадомски А. К., Лапич Ч. — Симферопол: Универсум, 2008.

2.2.1. Питање приоритетних подручја у даљем развоју теолингвистике у Србији умногоме је условљено спољашњим околностима. У постојећој стратегији научног и технолошког развоја у Републици Србији за период 2009–2014, усвојеној и објављеној 2009. године, ни лингвистике ни теологије нема међу научним областима које као приоритетне могу рачунати на јачу подршку државе, а друге области, осим приоритетних, у државној стратегији се не помињу. Како наводи Предраг Пипер, „у току дискусије о стратегији Републике Србије у области научноистраживачког развоја дат је низ сугестија како да се побољша текст предлога те стратегије бар у врло скромном делу који се односио на лингвистику и филологију. Ипак, коначна верзија текста стратегије у том делу остала је скоро иста, а према њој за Србију је изгледа стратешки интересантна само израда правописа (у то време већ написаног и објављеног), атласа (вероватно се мисли на дијалекатски атлас) и речника (вероватно због Речника САНУ, о којем постоји посебан закон)“ (Пипер 2012, 16).

Иако се теолингвистика налази изван сфере прокламованих државних стратешких научних приоритета у Србији, држава ипак на различите начине даје подршку и неким теолингвистичким истраживањима, укључујући и поједине научне пројекте, и то, по природи ствари, пре свега оним истраживањима која се у целини или делимично односе на српски језик, књижевност и културу. У том контексту реалним нам се чини иницирање рада на неколико пројеката за које би могле бити заинтересоване и друге респектабилне научне институције, а чије обресе бисмо представили у даљем излагању.

2.2.2. Основа сваког научноистраживачког рада јесте израда библиографија. У славистичкој науци постоје две библиографије теолингвистике које би могле послужити као методолошки оквир за израду одговарајуће српске библиографије.

У Пољској је 2007. године издата књига „Bibliografia języka religijnego (1945–2000)“ (Bibliografia języka religijnego 2007), чији је аутор професор Универзитета у Ополу, полониста Мажена Макуховска. Овај библиографски преглед презентира радове пољских и страних аутора (монографије, оригиналне и прегледне чланке) посвећене проблемима интеракције језика и религије и издате у Пољској у периоду од 1945. до 2000. године. Материјал се излаже у азбучном (алфабетском) и тематском поретку. Алфабетски списак укључује 2307 јединица. Библиографска грађа је по тематском принципу класификована у 10 одељака:

1. Општа питања интеракције језика и религије.
2. Језик Библије и превода библијских књига.
3. Богослужбени језик (молитве, духовне песме).
4. Језик проповеди.
5. Језик катихезе.
6. Сакрална (библијска) лексика и фразеологија.
7. Језик докумената Цркве.
8. Језик сакрума и општенородни језик.
9. Језик сакрума и језик уметничке књижевности.
10. Други жанрови језика сакрума.

Највећи број библиографских јединица обухваћен је одељцима [2], [3], [4] и [6].

Друга за нас релевантна публикација јесте библиографија теолингвистике А. К. Гадомског³⁵ која обухвата 1089 јединица на руском, пољском, украјинском, немачком и енглеском језику, при чему носи селективни карактер, будући да пред-

³⁵ А. К. Гадомский, *Учебный библиографический словарь русско-польской терминологии теолингвистики*. Симферополь: «Универсум», 2008.

ставља структурну компоненту комплекснијег приручника за студенте. Структура тематског раздела ове библиографије, која такође обухвата и азбучни раздео, нешто је другачије осмишљена него у претходном случају:

1. Општа теорија теолингвистике.
2. Религијски (сакрални, профетски итд.) језик.
3. Основни приступи проучавању језика сакрума (опште).
4. Стилистички приступ проучавању језика сакрума.
5. Жанровски приступ проучавању језика сакрума.
6. Дискурсивни приступ проучавању језика сакрума.
7. Аксиолошки приступ проучавању језика сакрума.
8. Приступ проучавању језика сакрума као фрагмента језичке слике света.
9. Кодни приступ проучавању језика сакрума.
 1. Фонетика (фонетске специфичности, ортоепија, акцентологија) језика сакрума.
 2. Дериватологија у језику сакрума.
 3. Лексикологија (етимологија, лексика, фразеологија, семантика, ономастика, терминологија, лексикографија) језика сакрума.
 4. Граматика (морфологија, синтакса) језика сакрума.
 5. Графија и ортографија језика сакрума.
10. Проблематика превођења сакралних текстова.
11. Анализа сакралних текстова.

Свакако, композиција сваке библиографије условљена је и самом библиографском грађом. При изради српске библиографије морала би се узети у обзир чињеница да је језик сакрума у нас испитиван превасходно дијахронијски, на материјалу старословенског, српкословенског и црквенословенског језика, историје српског књижевног језика, класичних језика, а далеко мање синхрониски, из перспективе србистике, славистике, опште и страних филологија. Ипак, увид у постигнуто могао би послужити као поуздан оријентир за даљи рад. Носиоци овог посла требало би да буду институције које се баве публикавањем библиографских прегледа — Матица српска (Одељење библиографија), Српска академија наука и уметности и посебно Институт за теолошка истраживања, који је показао изузетну агилност у изради и издавању низа теолошких и философских библиографија.

2.2.3. Као стратешки приоритетна прокламована је и израда правописа српског језика. У сакралном дискурсу у овом погледу постоји низ нерешених питања, односно питања у којима се општејезичка ортографска норма мимоилази са праксом присутном у православним информативним гласилима, издавачким кућама, органима устројства Цркве и институцијама које делују под њеним окриљем. Нажалост, у српској средини та је пракса веома неуједначена, због чега не можемо говорити чак ни о постојању јединственог правописног стандарда који би се примењивао у сферама комуникације и мисије Цркве.

И у овом случају драгоцен оријентир и путоказ за планирање активности дају нам искуства из развијенијих средина.

Индикативно је да је у Пољској прва монографија објављена у серији „Теолингвистика“ била књига „Основи правописа лексике из религијске сфере“, чији су уредници председник Комисије за језик вере, свештеник и универзитетски професор Веслав Пшичина и универзитетски професор Рената Пшибиљска (*Zasady pisowni słownictwa religijnego* 2004). Монографија се састоји од два основна раздела („Писање великог слова“ и „Други правописни проблеми“) и додатка — списка репрезентативних примера.

У првом разделу дају се нормативистичка решења за писање следећих категорија сакралне лексике:

1. Властита имена.
2. Називи празника и празничних дана.
3. Називи обреда и обичаја.
4. Називи литургијских периода.
5. Називи међународних и домаћих манифестација.
6. Називи уметничких дела (књиге, радови, чланци, поетска дела, музичка дела, филмови), називи њихових делова, називи језичких споменика, називи докумената Цркве, декларација, закона, харитативних организација и других тела која делују у окриљу Цркве.
7. Називи молитава.
8. Називи црквених служби.
9. Називи сакрамената (отајстава, светих Тајни).
10. Називи звања, титула, црквених институција.
11. Називи припадника монашких редова, заједница, чланова богомољачких братстава.
12. Називи институција и структурних делова Цркве.
13. Називи верских покрета.
14. Називи чланова верских заједница.
15. Називи сабора и других организованих верских сабрања.
16. Називи сакралних објеката.
17. Називи догађаја сотириолошког карактера.
18. Називи материјалних предмета који имају карактер верских симбола и називи места.
19. Писање парафраза.
20. Писање придева образованих од именица.

У руској средини први покушаји експлицирања ортографског стандарда који би се примењивао у сакралном функционалностилском комплексу појавили ду се тек недавно, као интерни приручници Издавачког одељења Московске патријаршије, који јесу доступни и широј јавности (на сајту www.gramota.ru), али немају карактер обавезности у православном издаваштву, можда и због контрадикторних решења која нуде и размимоилажења између инструктивног и речничког дела (критику в. у: Бугаева 2007, 638).

Сматрамо да је за српско црквено издаваштво и информативну делатност медијских кућа које делују под окриљем Цркве неопходно разрадити одговарајући сакрални ортографски стандард, чије смо чворне тачке, на основу компаративне анализе са правописним решењима у неким другим словенским срединама (руској, хрватској, бошњачкој) засновали у: Кончаревић 2009. Главни носиоци рада на пројекту разраде сакралног ортографског стандарда, чија би се структура могла конципирати по горе представљеном пољском моделу, требало би, по нашем мишљењу, да буду Одбор за стандардизацију српскога језика и Одељење за језик и књижевност Матице српске, уз укључивање теолога те представника црквених медија и издавачких кућа.

2.2.4. Од значаја за националну културу свакако би било и стимулисање израде једнојезичних и двојезичних (преводних) речника теолошке терминологије и лексике из сфере духовности, а паралелно а тиме и рад на стандардизацији српске теолошке терминологије.

2.2.4.1. У српској средини осећа се потреба за тематским тезаурусом лексике православне духовности, који би, према проценама Ружице Бајић изведеним на

основу њене темељне вишегодишње анализе лексикографске интерпретације српских лексема из ове сфере, оријентационо обухватао 15. 000 одредница (Бајић 2012, 317). По типологији, радило би се о двостраном непреводном речнику у коме би перспектива посматрања и обраде одредница била првенствено и колико год је могуће синхронијска. Према саставу одредница овај тезаурус требало би да буде, највећим својим делом, лексикон. Такође, због присуства великог броја јединица синтагматског карактера (нпр. хеортоними, иконими и сл.), једним својим делом он би представљао и фразаријум. Његова намена састојала би се у упознавању шире читалачке публике са значењем и статусом лексема из области православне духовности које су, како показују истраживања у овој области (Бугаева 2008, 148–204), или термини, или припадају лексичкој сфери условно названој специјалном. Осим тога, читаоци би у једном оваквом речнику могли да се упознају и са појединим секундарним значењима лексема које у већој или мањој мери имају везе са православном духовношћу, док према својим примарним значењима припадају општем лексичком фонду. Речник би у доброј мери био нормативног, дидактичког карактера.

Свакако, овакав подухват изискивао би доста времена. Јединица израчунавања која се највише користи у металексикографској литератури јесте *уредничка недеља* (енгл. *an editor week*): количина посла коју један уредник-лексикограф може да уради током једне седмице. Друга важна јединица за израчунавање је *брзина дефинисања* (енгл. *defining rate*). Уколико бисмо претпоставили да брзина дефинисања може да буде 15 одредница на дан, то би значило да једна уредничка недеља подразумева 75 обрађених лексема. Тако је за 15000 одредница потребно 200 уредничких недеља. Уколико би више лексикографа радило на изради речника, он би могао да буде завршен и раније (на пример, четворо њих завршило би посао за 50 недеља). Напомињемо да су овакве процене релативне (исп. Бајић 2012, 320).

Извори из којих се узима и(ли) ексцерпира лексика јесу одлучујући за дефинисање макроструктуре предложеног тезауруса. У лексикографској пракси уобичајено је, у данашњем тренутку њеног развоја, када већ постоји велики број урађених речника — да се добар део лексике узима из већ постојећих речника. Тиме се умногоме, у већини случајева, смањује време потребно за израду речника. У случају реализовања оваквог пројекта, чији би главни носилац могао бити Институт за српски језик САНУ, корпус би требало проширити на рачун жанрова који репрезентују све функционалне стилове унутар сакралног функционалностилског комплекса српскога језика, будући да они нису узимани у обзир при изради општих речника српског књижевног и народног језика (детаљнију таксономију сакралних жанрова в. у: Кончаревић 2012 б).

2.2.4.2. Важан аспект примењене теолингвистике свакако је и преводна лексикографија. У области лексикографије теолошких речника (о теоријским начелима, организационим принципима и конструкцијским решењима која се примењују у овој области в. Кончаревић — Радовановић 2012) у Србији већ постоје извесна позитивна искуства и остварења³⁶, тако да се репертоар терминолошких лексикографских публикација може ширити на језике који до сада нису били обухваћени (превасходно оне који су релевантни за бављење хришћанском теологијом — но-

³⁶ Б. Вукчевић, *Речник православа енілеско-српски и српско-енілески*. — Београд, „Језикословац“, 2004; А. Добрић, *Српско-енілески и енілеско-српски теолошки речник*. — Београд, Хришћански културни центар, 2008; М. Јандроковић, *Немачко-српски и српско-немачки теолошки речник*. — Београд, Хришћански културни центар, 2007; К. Кончаревић, М. Радовановић, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник*. Београд, Службени гласник, 2012.

вогрчки, француски, италијански, шпански), а могуће је покренути и рад на вишејезичним речницима теолошке терминологије. У овакав пројекат могли би се укључити стручњаци за одговарајуће стране филологије и теолози, а координација посла припадала би Институту за теолошка истраживања.

2.2.5. Најзад, указали бисмо и на потребу примењених истраживања проблематике језика црквене и школске катихезе (за децу, адолесценте и одрасле), с обзиром на то да је разумљивост и приступачност усмених излагања вероучитеља и текстова из уџбеника катихизиса битан аспект успешног остваривања мисије Цркве и реализовања циљева верске наставе. Овде нам као драгоцене оријентир такође могу послужити извесна искуства из других средина. Тако, у Пољској је 2008. године у серији „Теолингвистика“ издат тематски зборник „Język katechezy“ (Język katechezy 2008), на чијим страницама налазимо радове педагога, лингвиста, теолога, свештенослужитеља:

1. Фундаменталне поставке школског програма верске наставе (Zbigniew Marek).
2. Основне одлике школских уџбеника за верску наставу (Ks. Piotr Tomasik).
3. Карактер језика катехезе (Kazimierz Misiaszek).
4. Литургијски језик катихезе: одабрани проблеми (Halina Iwaniuk).
5. Формирање процеса разумевања усмених и писмених текстова на часовима верске наставе (Regina Pawłowska).
6. Објашњавање садржаја религиолошких термина у уџбеницима верске наставе (Rafał Zarębski).
7. Библијске приче у верској настави: лингвистичка запажања о језичком обликовању Библије за децу (Ewa Komorowska, Elżbieta Umińska-Tytoń).

На овом подручју, које је истраживано са становишта опште дидактике и теорије уџбеника (исп. Језик уџбеника 1977, Уџбеник као предмет научног истраживања 1982, Прилози теорији уџбеника 1984 и др.), као носиоци истраживачке делатности (у њеном теоријско-пројективном и евалуационом аспект) могли би бити ангажовани Педагошко-катихетски институт при Православном богословском факултету Универзитета у Београду, Институт за педагошка истраживања из Београда, учитељски факултети, Завод за уџбенике и наставна средства, Завод за унапређивање васпитања и образовања Републике Србије.

2.3. Битан елемент стратегије развоја српске теолингвистике јесте и планирање институционалних механизма подстицања ове области. Поменућемо неке од њих.

2.3.1. Несумњива је чињеница да је један од најзначајнијих механизма стимулација научног развоја теолингвистике покретање одговарајућег специјализованог часописа, периодичних зборника, едиција. У САНУ је у оквиру едиције *Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија* у издавачки план за 2013. годину уврштен међународни зборник о теолингвистичкој проблематици чији су уредници Јасмина Грковић Мејџор и Ксенија Кончаревић. Православни богословски факултет, односно Институт за теолошка истраживања као његова организациона јединица, могао би бити иницијатор прокретања едиције „Теолингвистика“ чија би се концепција могла осмислити по угледу на аналогну пољску едицију представљену у т. 1. 1. Такође, као што смо истакли у т. 2.3.1., било би драгоцене отпочети и издавање специјализованог часописа, првог те врсте у свету (иницијативе на том плану покренуте су 2012. године).

2.3.2. Веома је битно стимулирати присуство теолингвистике и на интернету, пре свега, на сајту Православног богословског факултета Универзитета у Београ-

ду, али и на сајтовима филолошких/филозофских факултета на српском језичком простору, на сајтовима теолошких и црквених гласила, стручних удружења, САНУ, Матице српске, Института за српски језик, Центра за црквене студије итд., на сајту српске културе „Растко“, сајтовима „Верујем“, „Светосавље“ и др., као и на личним сајтовима истраживача у овој области.

2.3.3. Међународна сарадња у реализовању научних пројеката, у издаваштву, у размени искустава између високошколских установа такође је *conditio sine qua non* даљег развоја теолингвистике. Допринос представника српске теолингвистике већ у овом моменту високо је вреднован у међународним научним круговима, посебно у Русији, Украјини и Пољској, где је успостављена плодна сарадња у заједничком реализовању научних скупова, учешћу у часописима и тематским зборницима, а за очекивати је проширивање те сарадње на нивоу водећих високошколских институција у сфери теологије и филологије заинтересованих за заступљеност теолингвистичке проблематике у програмима виших нивоа студија и научноистраживачким пројектима. А овај потоњи аспект би, са своје стране, допринео ширењу кадровских потенцијала, односно развоју научног подмлатка у домену теолингвистике. Наиме, у српској средини малобројни су истраживачи којима је теолингвистика главна прекупација³⁷, мада је у новије време приметно оживљавање инте-

³⁷ У српској средини синхронизмом теолингвистиком се као примарним опредељењем баве Ксенија Кончаревић са Православном богословског факултета Универзитета у Београду (истраживања у области теорије и методологије теолингвистике, социolingвистичких аспеката функционисања богослужбеног језика, лингвокултурологије у сакралној сфери, православног социолекта, сакралне комуникативне културе, сакралног функционалностилског комплекса и сакралних жанрова, лексикографије теолошких речника, теорије превођења у сфери православне духовности и теологије, курикуларне и уџбеничке теорије у примени на теолошки образовни профил) (селективну библиографију в. у: П. Пипер, *Прилози историји српске славистике. Библиографска трага*. Београд: Чигоја штампа — Филолошки факултет, 2011, стр. 247–302), затим Ивана Кнежевић из исте установе (подручја интересовања: сакрални функционалностилски комплекс и сакрални жанрови, научни стил из области теологије, теорија превођења у сфери православне духовности и теологије; аутор монографије *Теолошки дискурс енглеског и српског језика: лексичко-семантички и стилистички проблеми превођења*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2010; важнији радови: *Карактеристике религијске стила са посебним освртом на лексику*. Стил, 8, Београд, 2009, 65–76; *Религијски стил као предмети теолингвистичких проучавања*. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, 1, Београд, 2010, 403–407; *Интеркултурални проблеми превођења*. Стил, 9, Београд, 2010, 437–447; *Дела владике Николаја у преводу на енглески језик*. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, 2, Београд, 2011, 634–642; *Инијерисексуалност као дисинкретивно обележје научне стила са посебним освртом на теолошке научне радове на енглеском и српском језику*, Стил, 10, Београд, 2011, 213–223 и Ружица Бајић-Љовушкина из Института за српски језик САНУ (подручја интересовања: социolingвистички аспекти функционисања богослужбеног језика, сакрални дискурс, лексикологија и лексикографија у домену лексику из сфере православне духовности, стилистика сакраума; аутор монографије: *Богослужбени језик у Српској православној цркви: прошлост, савремено стање, перспективе*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007; важнији радови: *О православним изразама у Речнику Матице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Шездесет година Института за српски језик САНУ: зборник радова 2, 2007, 9–20; *Светосавље“ в лексике савременог српског језика*. Проблеми изучења религиозних текстова: Межвузовски зборник научних трудов. Вып. 1. Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2010, 112–131; *Време и драматичка историја времена у сакралном стилу*. Stylistyka, XVI, Opole, 2007, 375–391; *Емоција ђокајања у литургијско-молитвеном дискурсу*. Стил, 4, Београд, 2005, 245–260; *О ипшређи ђознавања неких штермина из грчког језика из области православља данас*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 1, Нови Сад, 2006, 55–63; *О проблемима превођења неких лексема из области православне духовности са руског на српски језик*. Наш језик, XXXIX/1–4, Београд, 2008, 35–42; *Семантичко-фразеолошка анализа неких лексема са сакралним значењима у српском језику (анђео, ангел /демон, бес)*. [у коауторству са Н. Вуловић]. Црквене студије, 6, Ниш, 2009, 271–279; *Светосавље кроз лексику савременог српског језика*. Српски језик — студије српске и словенске, XV/1–2, Београд, 2010, 229–244; *Јзык сакралног в зеркале современной коммуникологии (Опыт функционального анализа литургического дискурса в церковнославянском языке)* [у коауторству са К. Кончаревић]. Труды Нижегородской Духовной семинарии. Нижний Новгород, 2007, 335–348; *О лексци из области православне духовности*

ресовања за ову област и код истакнутих лингвиста старије и средње генерације, и међу онима који још стичу академске квалификације.

3. Српска теолингвистика представља дисциплину у успону која, уколико буде пратила тенденције у европској, а посебно словенској науци, потенцијално располаже широким спектром фундаменталних подручја испитивања и апликативних сфера примене. Зато је њена перспектива у наредном периоду — кадровско јачање, продубљивање постојећих спознаја, продор на нова подручја испитивања, усавршавање методолошког апарата и праћење актуелних трендова у светским оквири-ма. Ако овај рад пружи подстрек за конкретна организациона решења у њеном будућем развоју, сматраћемо да је постигао свој циљ.

Сербская теолингвистика сегодня: Актуальные задачи и основные пункты стратегии развития

Резюме: В настоящей статье предлагается обзор актуального состояния сербской теолингвистики в европейском и в частности славянском контексте с точки зрения присутствия в вузовских программах богословских и филологических факультетов, планирования диссертационных исследований, индивидуальных и коллективных научно-исследовательских проектов, лексикографии, стандартизации богословской терминологии, библиографической деятельности, орфографической нормативистики, издательского дела и т. д. Автор приходит к выводу о необходимости учета достижений российской, украинской и польской теолингвистики в разработке стратегии научного развития данной дисциплины в сербской среде.

Цитирана литература

- Бајић 2012:** Р. Бајић, *Лексика из сфере љавославне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада. Докторска дисертација*. Београд, 2012 (дактилографисани рукопис).
- Бугаева 2007:** И. В. Бугаева, *Графическая и орфографическая нормированность текстов религиозной сферы*. In: О. В. Иншаков (ред.), *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов*. Волгоград, 2007, т. 1, 635–640.
- Бугаева 2008:** И. В. Бугаева, *Язык православных верующих в конце XX — начале XXI века*. Москва, 2008.
- Гадомский 2005:** А. К. Гадомский, *Теолингвистика: история вопроса*. Ученые записки ТНУ, т. 18 (57), № 1, Симферополь, 2007, 16–26.
- Гадомский 2008:** А. К. Гадомский, *Учебный библиографический словарь русско-польской терминологии теолингвистики*. Симферополь, 2008.
- Гадомский 2010:** А. К. Гадомский, *Русская теолингвистика: история, основные направления исследований*. Стил, 9, Београд, 2010, 357–373.
- Гадомский 2012:** А. К. Гадомский, *Польская теолингвистика на рубеже XX–XXI столетий*. [In]: А. К. Гадомски, К. Кончаревић (прир.), *Теолингвистика. Међународни тематски зборник радова*. Београд, 2012.

у „Српском рјечнику“ Вука Стефановића Караџића. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, 1. Београд, 2010, 442–450; *О неким темијовима јонавања у дојослужбеним темијовима* (на материјалу Акаџијстџа Св. Јустџину Ђелијскоме. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, 2. Београд, 2011, 548–555; *Православно-културна информација в лексикографических и фразеографических описаниях некоторых лексем в толковых словарях современного сербского языка*. (у коауторству са Н. Вуловић). *Проблемы изучения религиозных текстов*, 2. Нижний Новгород, 2011, 14–23; *Фразеологизми из области љавославне духовности у једнојезичним речницима српској језика* (у коауторству са Н. Вуловић). *Проблемы истории, филологии, культуры: науч. журн. РАН. Москва — Магнитогорск — Новосибирск*, 2011, 444–448; *Эртонимы в сербской лексикографии*. Крымско-польский сборник научных работ = Krymsko-polskie zeszyty naukowe = Крымско-польский збірник наукових праць. Т. 9, Симферополь, 2011, 201–204.

- Гадомский, Лапич 2008: А. К. Гадомский, Ч. Лапич, *Теолингвистика: история, современное состояние, перспективы*. [In]: Ч. Лапич, А. К. Гадомский (ред.-сост.), *Хрестоматия теолингвистики*. Симферополь, 2008, 5–32.
- Језик уџбеника 1977: *Језик уџбеника*. Уред. Н. Вученов. Београд, 1988.
- Кончаревић 2009: К. Кончаревић, *Графијско-ортографска одележја сакралној функционалношћилској комплекса у српском и руском језику (из социолингвистичке и нормативистичке перспективе)*. Зборник Матице српске за славистику, 75, Нови Сад, 2009, 11–38.
- Кончаревић 2011 а: К. Кончаревић, *Иновације у насјави црквенословенској језика на плану курикуларних решења*. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, књ. 2, Београд, 2011, 617–633.
- Кончаревић 2011 б: К. Кончаревић, *Језик сакралној као предмет русистичких испитивања*. Јужнословенски филолог, 47, Београд, 2011, 163–184.
- Кончаревић 2011 в: К. Кончаревић, *Славистичка испитивања у теолингвистици: испитивачки проблеми и резултати*. Црквене студије, 8, Ниш, 2011, 187–213.
- Кончаревић 2012 а: К. Кончаревић, *Источноевропска теолингвистика данас: ошћиња лингвистика, славистика, сћране филологије*. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија у двадесетом веку: Испитивачки проблеми и резултати*, 10, Београд, 2012, 145–171.
- Кончаревић 2012 б: К. Кончаревић, *Уз ићићање о класификацији сакралних жанрова у славистичкој науци*. Славистика, 16, Београд, 2012, 35–44.
- Кончаревић — Радовановић 2012: К. Кончаревић, М. Радовановић, *О једном могућем приступу лексикографији теолошких речника (организациони принципи и конструкцијска решења)*. In: Б. Шијаковић (уред.), *Српска теологија данас*, 2, Београд, 2011, 718–728.
- Пипер 2012: П. Пипер, *Перспективе српске славистике*, Славистика, 16, Београд, 2012, 9–18.
- Прилози теорији уџбеника 1984: *Прилози теорији уџбеника*. Уред. Н. Поткоњак. Београд, 1984.
- Уџбеник као предмет научних истраживања 1982: *Уџбеник као предмет научних испитивања*. Уред. Б. Прокић. Београд, 1982.

(б) латиницом

- Bibliografia języka religijnego 2007: *Bibliografia języka religijnego (1945–2005)*, oprac. M. Makuchowska, Tarnów 2007.
- Dyskurs religijny w mediach 2010: *Dyskurs religijny w mediach*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, Tarnów 2010.
- Gomola 2010: A. Gomola, *Bóg Kobiet. Studium językoznavczo-teologiczne*, Tarnów 2010.
- Језик катекезы 2008: *Језик катекезы*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2008.
- Језик религијни давнеј и дзи 2004: *Језик религијни давнеј и дзи*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań 2004.
- Језик религијни давнеј и дзи 2005: *Језик религијни давнеј и дзи*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań 2005.
- Језик религијни давнеј и дзи 2007: *Језик религијни давнеј и дзи*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań, 2007.
- Језик религијни давнеј и дзи 2009: *Језик религијни давнеј и дзи*, red. P. Bortkiewicz, Poznań, 2009.
- Pisownia słownictwa religijnego 2011: *Pisownia słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2011.
- Regulamin Komisji 2008: Regulamin Komisji, § 2, zatwierdzony 14.05.2001 <http://www.rjp.pl/?mod=kr&type=jrel> (стање на дан 24.01.2008).
- Świat słowa Jana Pawła II 2007: *Świat słowa Jana Pawła II*, oprac. M. Dalgiewicz, Tarnów 2007.
- Zasady pisowni słownictwa religijnego 2004: *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2004.
- Zdunkiewicz-Jedynak 2006: Zdunkiewicz-Jedynak, D., *Szurfując po Internecie w poszukiwaniu Boga... Gatunki komunikacji religijnej na polskich katolickich stronach internetowych*, Tarnów 2006.